

An Investigation into the Equivalence of Conceptual Metaphors in the *Sahifa Sajjadiyya* within the Framework of Source-Oriented and Target-Oriented Approaches (A Case Study: Translations by Ansarian and Ayati)

Parasto Momeni

Master's Degree Student in Arabic Language Translation, Semnan University, Semnan, Iran

Ali Akbar Noresideh*

Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Semnan University, Semnan, Iran

Sayed Reza Mirahmadi

Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Semnan University, Semnan, Iran

Abstract

The concept of conceptual metaphor is a relatively recent and emerging term in cognitive linguistics, which enables the understanding of one conceptual domain through another. This study examines the conceptual metaphors in the *Sahifa Sajjadiyya* and their reflection in two well-known translations by Hossein Ansarian and Abdul Mohammad Ayati, within the framework of source-oriented and target-oriented approaches. A total of 296 conceptual metaphors

* Corresponding Author: noresideh@semnan.ac.ir

How to Cite: Momeni, P., Noresideh, A. A., and Mirahmadi, S. R. (2025). An Investigation into the Equivalence of Conceptual Metaphors in the *Sahifa Sajjadiyya* within the Framework of Source-Oriented and Target-Oriented Approaches (A Case Study: Translations by Ansarian and Ayati). *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 15 (32), 35-68. doi: [10.22054/RCTALL.2025.84255.1784](https://doi.org/10.22054/RCTALL.2025.84255.1784)

were identified in the text, based on the principles defined by Lakoff and Johnson. This study focuses on examples where the translators' approaches diverge most distinctly in terms of source- and target-oriented perspectives. Using an analytical-descriptive method and relying on the principles of conceptual metaphor theory, the research evaluates the translators' performance and the impact of their methods, categorizing selected examples according to shared source domains. The findings indicate that the abstract concepts in the supplicatory language of the *Sahifa Sajjadiyya* are often concretized through existential metaphors. Both translators employed source- and target-oriented approaches; however, Ayati's translation sometimes leans toward overly literal renderings or retaining the Arabic text verbatim, which hinders the accurate conveyance of conceptual metaphors. In contrast, Ansarian's translation offers a more effective representation of conceptual metaphors in Persian, aligning more closely with the principles of conceptual metaphor theory.

Keywords: Cognitive Linguistics, Conceptual Metaphor, Lakoff and Johnson, *Sahifa Sajjadiyya*.

Introduction

George Lakoff and Mark Johnson, in their seminal book *Metaphors We Live By* (1980), introduced a novel perspective on metaphors. Before their work, metaphors were largely regarded as rhetorical or literary devices, used by poets and writers to embellish language and enhance eloquence. Their theory of **conceptual metaphor** challenged this view, showing that metaphors shape human thought and language. Religious discourse is a particularly fertile ground for studying conceptual metaphors, as it often engages with abstract and metaphysical notions such as the soul, the afterlife, God, death, and sin. The *Sahifa Sajjadiyya*, a collection of fifty-four supplications, conveys ethical and spiritual concepts through striking rhetorical expressions, many of which rely on conceptual metaphors.

This study analyzes how Ansarian and Ayati translated these metaphors, focusing on their use of source-oriented and target-oriented strategies. Ansarian predominantly employs a target-oriented approach, using expressions that align with Persian linguistic and cultural norms, occasionally extending into colloquial Persian. Nevertheless, his work also reflects some source-oriented tendencies, due in part to the linguistic proximity between Arabic and Persian. By contrast, Ayati's translation often emphasizes literal renderings or the verbatim retention of Arabic expressions, which sometimes obscures the underlying metaphors and complicates interpretation for readers.

Literature Review

Several studies have addressed conceptual metaphors in the *Sahifa Sajjadiyya*. Seyyed Kulthum Mousavi Dare (2019), in his thesis *Conceptual Metaphors in Makarem al-Akhlaq Dua from the Viewpoint of Lakoff and Johnson* (Mazandaran University), demonstrated that Imam Sajjad's words are rich in abstract concepts. He argued that the effective use of creative metaphors grounded in physical mechanisms enhances the audience's understanding of abstract notions.

Sahar Malekian et al. (2021), in their article *The Role of Conceptual Metaphors in the Sahifa Sajjadiyya from the Perspective of Cognitive Linguistics and Lakoff and Johnson's Model* (Journal of Translation Research in Arabic Language and Literature), examined the translations of Mousavi Garmarodi and Elahi Qomshei.

Fatemeh Zare'i (2022), in her thesis *Metaphor Analysis in the Sahifa Sajjadiyya Based on Cognitive Semantics (Case Study of Prayers 5–45)* (Imam Khomeini International University), argued that existential metaphors—especially anthropomorphic ones—are the most effective means of concretizing abstract concepts, and that they occur with notable frequency.

Similarly, Mohammad Razi Al-Jahishi (2023), in his thesis *Examination of Conceptual Metaphors in the Sahifa Sajjadiyya in Light of Conceptual Metaphor Theory* (University of Religions and

Denominations), concluded that the text employs language strategically to communicate spiritual and abstract concepts to its audience.

These studies demonstrate a growing interest in conceptual metaphor analysis but do not specifically compare the translations of Ansarian and Ayati with respect to source- and target-oriented strategies, leaving this study uniquely positioned to fill that gap.

Research Methodology

This research employs an analytical-descriptive method. First, the identified metaphors were classified according to the framework and categories defined by Lakoff and Johnson. They were then grouped by source domains to highlight similarities. Selected examples were analyzed from the translations of Ansarian and Ayati to evaluate how their approaches align with source- or target-oriented strategies.

Conclusion

- * Both translators successfully conveyed many conceptual metaphors, but Ansarian's translation more effectively reflects the abstract concepts embedded in the *Sahifa Sajjadiyya*.
- * Translators must carefully balance source-oriented and target-oriented approaches, as conceptual metaphors vary across cultures, and literal translation often risks obscuring or distorting meaning.
- * A recommended approach is for translators to preserve the abstract imagery of the source language while replacing it with natural equivalents in the target language, thereby maintaining rhetorical and semantic impact even if the metaphorical image itself changes.
- * Personification, as a dominant type of conceptual metaphor, is especially prevalent in the *Sahifa Sajjadiyya*, where abstract concepts such as God or Satan are often described in human terms through the attribution of human traits or actions.

پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی

دوره ۱۵، شماره ۳۲، بهار و تابستان ۱۴۰۴، ۳۵-۶۸

rctall.atu.ac.ir

DOI: [10.22054/rctall.2025.84255.1784](https://doi.org/10.22054/rctall.2025.84255.1784)

بررسی معادلیابی استعاره‌های مفهومی صحیفه سجادیه در بستر مبدأگرایی و مقصدگرایی (مطالعه موردی: ترجمه انصاریان و آیتی)

دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مترجمی زبان عربی، دانشگاه سمنان،
سمنان، ایران

پرستو مومنی

دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران

علی اکبر نورسیده *

دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران

سیدرضا میر احمدی

چکیده

استعاره مفهومی اصطلاحی جدید و نوظهور در حوزه زبان‌شناسی شناختی است که منجر به فهم یک موضوع و حوزه مفهومی بر حسب حوزه مفهومی دیگر می‌شود. این جستار قصد دارد استعاره‌های مفهومی صحیفه سجادیه و نحوه بازتاب آن را در دو برگردان مشهور از این کتاب -حسین انصاریان و عبدالمحمد آیتی- در بستر مبدأگرایی و مقصدگرایی بررسی کند. ۲۹۶ استعاره مفهومی بر اساس اصول تعریف شده لیکاف و جانسون در این کتاب یافت شد که تنها به بررسی نمونه‌هایی خواهیم پرداخت که تفاوت روش مترجمان در برگردان استعاره‌های مدنظر از منظر مبدأگرایی و مقصدگرایی بارزتر بوده است. این پژوهش با روش تحلیلی-توصیفی و با تکیه بر محورهای نظریه استعاره مفهومی که توسط لیکاف و جانسون ارائه شده است. نتایج حاکی از آن است که مفاهیم مجرد موجود در زبان دعا در صحیفه سجادیه، اغلب از استعاره‌های وجودی به عینیت رسیده‌اند. مترجمان برای انتقال استعاره‌های مفهومی از زبان مبدأ به زبان مقصد از هر دو روش مبدأگرایی و مقصدگرایی استفاده کرده‌اند، اما نگاه و رویکرد آیتی به گونه‌ای بوده است که در برخی موارد مترجم سعی در ارائه ترجمه‌ای کاملاً وفادار به ساختار زبان مقصد داشته است و یا گاهی عبارات مدنظر را بدون ترجمه و عین لفظ مبدأ ذکر کرده است و همین امر باعث شده است تا ترجمه وی در برخی از نمونه‌ها نتواند استعاره‌های مفهومی را به درستی منتقل کند، اما روشی که انصاریان در انتقال این عبارات اتخاذ کرده است، منجر به نمود بهتر استعاره‌های مفهومی در زبان مقصد شده است.

کلیدواژه‌ها: زبان‌شناسی شناختی، استعاره مفهومی، لیکاف و جانسون، صحیفه سجادیه.

۱. مقدمه

جرج لیکاف^۱ و مارک جانسون^۲ در کتاب *استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم*^۳ خط و مشی جدید و دیدگاه نوینی را برای استعاره عنوان کرده‌اند، چراکه تا پیش از این، استعاره، کاربردی جز در بلاغت و متون ادبی نداشت و به عنوان ابزاری تلقی می‌شد که ادیبان و شاعران از آن به جهت آذین کلام و بلیغ نمودن نوشته‌ها و آثارشان استفاده می‌کردند. اما کارکردی که لیکاف و جانسون برای اولین بار در سال ۱۹۸۰م، به این مفهوم داده‌اند به نام استعاره مفهومی^۴؛ سعی در به چالش کشیدن استعاره در دیدگاه سنتی و کلاسیک دارد، چراکه بر اساس این رویکرد می‌توان این گونه ادعا کرد که «اگر استعاره را از زبان برداریم شعر و فلسفه و حتی علم هم از میان می‌رود؛ استعاره در ذات زبان است و اگر نباشد زبان هم نیست» (داوری اردکانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷).

لیکاف و جانسون در تحقیقات و بررسی‌های خود به این مهم دست یافتند که بشر به صورت ناخودآگاه و در کلام روزمره‌اش از استعاره‌های مفهومی استفاده می‌کند و به وسیله آن، مفاهیم انتزاعی موجود در ذهن خود را به تصویر می‌کشد و به آن‌ها عینیت می‌بخشد که این امر منجر می‌شود مفاهیم ذهنی و انتزاعی بشر بر اساس مفاهیم عینی، بیان و شفاف گردد (راسخ مهند، ۱۳۹۶: ۱۳).

از جمله زمینه‌هایی که می‌توان ردپای استعاره مفهومی و مفاهیم انتزاعی را در آن جست‌وجو کرد قلمرو مذهب و به خصوص گفتمان‌های مذهبی است، چراکه در این مقوله می‌توان به مفاهیم متافیزیکی از جمله روح، آخرت، خدا، مرگ و گناه و...، رو به‌رو شد که برای بشر انتزاعی و فرامادی است. کتاب *صحیفه سجاده* نیز که مفاهیم اخلاقی را در قالب پنجاه و چهار دعا ارائه کرده است، جلوه‌های بیانی زیبایی را داراست که از نمونه‌های آن می‌توان به استعاره‌های مفهومی اشاره کرد.

-
1. George Lakoff
 2. Mark Johnson
 3. The Metaphors we live by
 4. Conceptual metaphor

با توجه به اینکه این جستار به دنبال بررسی تأثیر روش مقصدگرایی و مبدأگرایی در برگردان استعاره‌های مفهومی است از میان ترجمه‌های موجود از کتاب *صحیفه سجادیه* به بررسی ترجمه انصاریان و آیتی پرداخته است. با بررسی ترجمه‌های موجود، تفاوت روش و رویکرد در این دو ترجمه در زمینه مقصدگرایی و مبدأگرایی بارزتر و چشم‌گیرتر بوده است. با بررسی روش انصاریان در خصوص ترجمه این کتاب می‌توان گفت که روش وی در بیشتر موارد به صورت مقصدگرایی بوده است و مترجم از عبارات و اصطلاحاتی استفاده کرده است که در درجه اول به ساختار زبان فارسی و در درجه دوم به زبان محاوره فارسی نزدیک‌تر است، اما این بدین معنا نیست که در ترجمه وی روش مبدأگرایی به چشم نمی‌خورد. مبدأگرایی‌ای که در ترجمه انصاریان دیده می‌شود را می‌توان ناشی از نزدیکی دو زبان عربی و فارسی دانست.

در رابطه با ترجمه آیتی باید گفت که در بیشتر موارد مترجم سعی داشته است تا از عبارات و اصلاحات کاملاً فارسی استفاده کند که این امر در برخی موارد باعث می‌شود تا مخاطب به سختی پی به استعاره مفهومی نهفته در عبارت مدنظر ببرد. تغییر روش آیتی از مقصدگرایی به مبدأگرایی به گونه‌ای است که وی برخی از نمونه‌هایی که به عنوان استعاره مفهومی مدنظر بوده را بدون هیچ ترجمه‌ای ذکر نموده و به همین سبب درک استعاره مفهومی را برای مخاطب خود سخت کرده است.

هدف اصلی این مقاله، استخراج استعاره‌های مفهومی *صحیفه سجادیه* بر اساس چارچوب و مؤلفه‌هایی است که لیکاف و جانسون برای این نوع از استعاره تعریف کرده‌اند. همچنین این پژوهش به دنبال آن است که با بررسی دو رویکرد شناخته شده ترجمه -مبدأگرایی و مقصدگرایی- تأثیر هر کدام را در برگردان استعاره‌های مفهومی موجود در *صحیفه سجادیه* مورد بررسی قرار دهد. علاوه بر این، سعی شده است تا نگاهی به تأثیر مقوله مهم فرهنگ در انتقال استعاره‌های مفهومی داشته باشیم، چراکه کتابی چون *صحیفه سجادیه* که هم‌زمان عرفانی، دینی و ادبی است به شدت تحت تأثیر تفاوت‌های فرهنگی قرار می‌گیرد.

این جستار در پی پاسخی برای سؤالات زیر است:

- نمود استعاره مفهومی در ترجمه آیتی و انصاریان تا چه اندازه به فهم بهتر محتوا کمک می‌کند؟

- مبدأگرایی و مقصدگرایی چه تأثیری در ترجمه استعاره‌های مفهومی صحیفه سجادیه دارد؟

- کدام یک از انواع سه گانه استعاره‌های مفهومی پربسامدتر از بقیه است؟

۲. پیشینه پژوهش

ماهیت ایدئولوژیک و اصالت زبانی صحیفه سجادیه موجب شده است تا ترجمه آن از منظرهای مختلفی مورد نقد و ارزیابی قرار گیرد و ترجمه چنین کتابی می‌تواند از دیدگاه زبان‌شناسی به خصوص زبان‌شناسی شناختی مورد ارزیابی قرار بگیرد؛ به همین دلیل بسیار مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است و مقاله‌ها و پژوهش‌های زیادی در رابطه با این کتاب به رشته تحریر درآمده است. در حوزه زبان‌شناسی شناختی و به خصوص استعاره مفهومی، مقالات و پژوهش‌های اندکی نوشته شده است. از جمله پژوهش‌هایی که در حوزه استعاره مفهومی و در کتاب صحیفه سجادیه انجام شده است، می‌توان به این موارد اشاره کرد: سیده کلثوم موسوی دارای (۱۳۹۹) در پایان نامه خود با عنوان «استعاره‌های مفهومی در دعای مکارم الأخلاق از دیدگاه لیکاف و جانسون» به این مهم دست یافته که سخنان امام، آکنده از مفاهیم انتزاعی و ذهنی است و به کارگیری صحیح انواع استعاره‌های خلاقانه با ساز و کار فیزیکی در متن دعا، باعث بهره‌گیری بیشتر مخاطبان از امور انتزاعی خواهد شد. این پژوهش با تمرکز بر تنها یک دعا به بررسی و استخراج استعاره‌های مفهومی آن پرداخته است و بالطبع شاید نتوان نتایج آن را به تمامی ادعیه صحیفه سجادیه تعمیم داد.

یسرا شادمان و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله «نقش استعاره‌های مفهومی در صحیفه سجادیه از منظر زبان‌شناسی شناختی و الگوی لیکاف و جانسون» به بررسی نگاه مترجمان موسوی گرمارودی و الهی قمشه‌ای پرداخته‌اند. مترجمان در انتقال معانی متن مبدأ رویکرد متفاوتی داشته‌اند، اما موفقیت هر دو مترجم در برگردان استعاره به یک میزان بوده است. در میان پژوهش‌هایی که به عنوان پیشینه پژوهش ذکر شده است، تنها پژوهشی که به مقوله

مهم انتقال استعاره‌های مفهومی پرداخته، این مقاله است که بررسی دو ترجمه از این کتاب پرداخته است.

محمد راضی الجحیشی (۱۴۰۲) در پایان‌نامه «دراسة الإستعارات المضمونیه فی الصحیفه السجادیة فی ضوء نظریة الإستعارات المضمونیه لدی جورج لیکاف و مارک جانسون» که در دانشگاه ادیان و مذاهب دانشگاه زبان و فرهنگ ملل دفاع شد به این مهم دست یافته است که صحیفه سجادیه از عنصر زبان برای برقراری ارتباط با مخاطب استفاده می‌کند و بیشترین اموری که امام سجاد (ع) در پی سخن گفتن از آن است به فراماده و مسائل غیرحسی مرتبط می‌شود؛ از این رو، از نظام استعاره مفهومی و شکل سازمان یافته آن در سطح گسترده‌ای بهره برده است.

پژوهش‌های انجام شده در این زمینه به غیر از مقاله «نقش استعاره‌های مفهومی در صحیفه سجادیه از منظر زبان‌شناسی شناختی و الگوی لیکاف و جانسون» به مقوله مهم ترجمه استعاره‌های مفهومی نپرداخته‌اند. علاوه بر این، برخی از پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه، تنها به بررسی دامنه محدودی از ادعیه صحیفه سجادیه پرداخته‌اند. این در حالی است که پژوهش حاضر با بررسی استعاره‌های مفهومی موجود در کتاب صحیفه سجادیه و با روش تحلیلی- توصیفی، سعی در بررسی عملکرد آیتی و انصاریان در برگردان این نوع استعاره از منظر مبدأگرایی و مقصدگرایی دارد.

از آنجایی که تاکنون پژوهشی به تفکیک حوزه‌های مبدأ استعاره‌های موجود در صحیفه سجادیه نپرداخته است، پژوهش حاضر با هدف پر کردن این خلأ، در ابتدا استعاره‌های یافت شده را بر اساس الگوی لیکاف و جانسون طبقه‌بندی کرده و سپس به تفکیک به نقد ترجمه هر کدام بر اساس حوزه‌های مبدأ رایج پرداخته است.

۳. مبانی نظری

۳-۱. استعاره مفهومی

موضوع استعاره در هر زبان و در هر دوره‌ای و به نحوی مورد ارزیابی و بررسی قرار گرفته است؛ «پژوهش‌های تأثیرگذار در باب استعاره اولین بار توسط ارسطو مطرح شد و به اعتقاد

وی استعاره جزء محسنات لفظی است که ضرورتی بر وجودش در زبان نیست و وظیفه‌اش صرفاً زیبایی کلام و کامل کردن ویژگی‌های بلاغی است» (قلندر زهی و روشنفکر، ۱۴۴۲: ۱۲۶). در دیدگاه سنتی، خواست و اراده‌ی ادیب و ذوق و قریحه‌ی ادبی وی در به وجود آمدن و تولید یک استعاره‌ی جدید تأثیرگذار است. در سنت مطالعه‌ی استعاره از دو اصطلاح مستعارِله و مستعارِمنه استفاده می‌شود، این همان نگرش کلاسیک به استعاره است که استعاره را شگردی برای هنرآفرینی می‌دانست، اما نگرش دوم به قرون هجدهم و نوزدهم میلادی بازمی‌گردد که نگرش رمانتیک نامیده می‌شد؛ در این نگرش استعاره به شاهدی برای نقش تخیل در مفهوم‌سازی و استدلال به حساب می‌آمد و در نتیجه تمایزی میان زبان خودکار و ادب مطرح نبود (صفوی، ۱۴۰۱: ۳۶۸-۳۶۹).

پس از مدت‌ها که استعاره به عنوان ابزاری کارآمد در بلاغت و متون ادبی و شاعرانه به‌شمار می‌آمد، نظریه‌پردازان زبان‌شناسی شناختی^۱ که «سعی در توصیف و تبیین ساختار و نقش زبان را داشتند» (راسخ مهند، ۱۳۹۶: ۹) سعی کردند تا مفهوم و کارکرد این واژه را گسترش دهند و مفهوم استعاره سنتی و کلاسیک را به چالش بکشند، چراکه دیدگاه سنتی و کلاسیک نسبت به این موضوع چیزی جز ابزاری که صرفاً برای آذین کلام به کار می‌رود، نیست؛ تا جایی که براساس دیدگاه و نظر ارسطو «بزرگ‌ترین مهارت، مهارت در به کارگیری استعاره است. استعاره را نمی‌توان با چیز دیگری جایگزین کرد، استعاره نشانه نبوغ است» (کووچش^۲، ۱۴۰۲: ۶). این در حالی است که مطالعات جدید زبان‌شناسی شناختی رویکرد جدیدی را برای استعاره تعریف کرده است.

نظریه‌ی استعاره‌های مفهومی در سال ۱۹۸۰م، توسط جرج لیکاف و مارک جانسون در کتاب *استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم*، مطرح شد. می‌توان گفت این نظریه در تقابل با استعاره سنتی و کلاسیک است، چراکه در نظر آنان استعاره ابزاری است که برای هدفی معین به زبان اضافه می‌شود. این دیدگاه، زبان روزمره و زبان حقیقی را خالی از استعاره می‌دانست و استعاره را خاص زبان مجازی می‌داند؛ «مقصود از زبان مجازی، یعنی زبانی که مقصودش همان نیست که می‌گوید، اما زبانی که مقصودش همان باشد یا

1. Cognitive Linguistics

2. Kovecses, Z.

می‌خواهد همان باشد که می‌گوید، و کلمات را که در معنای زبان معیار به کار می‌برد، زبان حقیقی نامیده می‌شود» (هاوکس^۱، ۱۴۰۰: ۱۲).

از جمله مواردی که می‌توان به عنوان اختلاف نظر در این دو دیدگاه در نظر گرفت، این است که در «دیدگاه بلاغی، شباهت و در دیدگاه جدید، تجربیات بشر، اساس استعاره را تشکیل می‌دهد» (کووچش، ۱۴۰۲: ۱۱۹). به عنوان مثال، در ادبیات فارسی برای توصیف قد و قامت معشوق از واژه سرو استفاده می‌شود و این امر را می‌توان به دلیل وجود شباهت در بلندی قد معشوق و بلند بودن درخت سرو دانست، اما استعاره در دیدگاه معاصر، ریشه در تجربیات بشر در زمینه‌های مختلف دارد. به عنوان مثال، با ریختن آب درون یک ظرف و بالا آمدن سطح آن، این مفهوم و عبارت استعاری در ذهن او شکل می‌گیرد که بیشتر بالا است و این مصداق و عبارت استعاری را در زمینه‌های مختلف و در مفاهیم انتزاعی متفاوت به کار می‌برد (لیکاف و جانسون، ۱۴۰۱: ۳۳).

نظریه پردازان استعاره مفهومی معتقدند که «نظام ادراکی انسان سرشتی استعاری دارد و استعاره‌ها تا حدودی ساختار مفاهیم عادی و متداول ما را مشخص می‌سازند و این ساختار در زبان تحت اللفظی ما منعکس می‌شود» (همان: ۸۱). این سرشت استعاری منجر به این می‌شود تا بشر به جهان پیرامون و امور پیرامونش نگاهی استعاری داشته باشد. «لیکاف و جانسون با دلایل و شواهد زیر، نگاه سنتی به استعاره را به چالش کشیدند:

- ۱- استعاره ویژگی مفاهیم است، نه واژه‌ها.
- ۲- استعاره برای درک بهتر مفاهیم به کار گرفته می‌شود، نه برای خلق زیبایی.
- ۳- استعاره اساساً مبتنی بر شباهت نیست.
- ۴- استعاره بدون هیچ تلاشی توسط عوام در زندگی روزمره استفاده می‌شود و مختص افراد خاص (مثلاً ادبا) نیست.
- ۵- نه تنها استعاره، اضافی و تزئینی نیست، بلکه فرآیند اجتناب‌ناپذیر تفکر و استدلال بشری است» (کووچش، ۱۴۰۲: ۶).

1. Hawks, T.

استعاره‌های مفهومی بر اساس الگوهای شناختی موجود در ذهن ما شکل می‌گیرند و می‌توان از این نوع استعاره برای به تصویر کشیدن مفاهیم انتزاعی استفاده کرد. در حقیقت، بر اساس این نگرش می‌توان به این مهم رسید که «زبان است که می‌تواند صدای تفکر ما باشد» (نبی‌یان، ۱۴۰۱: ۶۶).

در رابطه با موضوعات و مفاهیم انتزاعی باید به این نکته اشاره کرد که این موضوعات در مقابل موضوعات عینی قرار می‌گیرند؛ موضوعاتی که برای بشر عینی و ملموس نیستند و یکی از اهداف مهم استعاره‌های مفهومی به تصویر کشیدن و عینیت بخشیدن به همین مفاهیم انتزاعی است. به عنوان مثال، ما در مورد اشیاء همان‌طور که آن‌ها را تصور می‌کنیم، سخن می‌گوئیم. مثلاً در عبارت «وقت طلاست» چون در نظام ادراکی و ذهن ما وقت ارزشمند است به همین دلیل وقتی این ذهنیت را به زبان می‌آوریم جمله‌ای در زبان حاصل می‌شود که این جمله یک الگوی استعاری را برای نشان دادن رابطه وقت و پول به وجود می‌آورد (راسخ مهند، ۱۳۹۶: ۶۰).

استعاره‌های مفهومی شامل یک حوزه مبدأ و یک حوزه مقصد و نگاشت می‌شوند. در این نوع استعاره یک مفهوم که معمولاً انتزاعی و ذهنی است را حوزه مقصد و مفهوم و حوزه دیگر را که دست کم مفهومی عینی‌تر و ملموس‌تر نسبت به حوزه مقصد دارد، حوزه مبدأ می‌گوییم و پیوندی که میان این دو حوزه شکل می‌گیرد باعث بوجود آمدن نگاشت می‌شود (کووچش، ۱۴۰۲: ۳۴). بر این اساس «استعاره به ما امکان می‌دهد موضوعی نسبتاً انتزاعی یا ذاتاً فاقد ساختار را بر حسب موضوعی عینی‌تر یا دست‌کم ساخت‌مندتر درک کنیم» (اکو^۱ و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۴۵).

«به عنوان مثال حوزه معنایی زمان بر اساس حوزه معنایی مکان و حرکت صورت‌بندی می‌شود و به این ترتیب عبارت استعاری «سال نو به سرعت به ما نزدیک می‌شود» بر اساس این ارتباط قابل درک است» (راسخ مهند، ۱۳۹۶: ۱۲). این نمونه، یعنی صورت‌بندی حوزه معنایی زمان بر اساس حوزه معنایی مکان و حرکت را نیز می‌توان در کتاب صحیفه سجاده بینیم؛ مانند عبارت «اقتراب أجلی» (نزدیک شدن مرگم) در دعای ۵۳؛ زمان مرگ که

1. Eco, U.

مربوط به حوزه معنایی زمان می‌شود و برای انسان مفهومی انتزاعی است؛ به واسطه حوزه معنایی حرکت، نزدیک شدن انسان به زمان مرگش را به تصویر کشیده است. آنچه با بررسی این نمونه می‌توان به آن رسید، این است که «زبان، انعکاس تعامل فیزیکی ما با دنیا است و مفاهیم انتزاعی (به کمک استعاره‌ها) به تجربه‌های بدنی ما مرتبط هستند» (تیلور^۱، ۱۳۹۶: ۲۳).

ضرورت درک و پرداختن به استعاره‌های مفهومی در این است که در محیط اطراف ما مفاهیمی وجود دارند که این مفاهیم یا انتزاعی هستند و یا به گونه‌ای هستند که نمی‌توان تعریف روشنی از آن‌ها داشته باشیم. به همین دلیل به آن‌ها یا به وسیله مفاهیم فیزیکی یا بخشیدن حالت‌های انسان گونه به مفاهیم و یا مفهوم‌سازی به وسیله مفاهیم دیگر، قابلیت عینی بودن و قابل درک بودن را می‌دهیم. ما در همه جنبه‌های زندگی، چه در سیاست و چه در عشق از استعاره برای بیان کردن تجربه و احساسات خود استفاده می‌کنیم و حتی می‌توان گفت که استعاره ابزاری کارآمد برای بیان مفاهیمی است که انسان آن‌را به طور مستقیم و یا غیرمستقیم تجربه کرده است.

استعاره‌های مفهومی با توجه به ویژگی‌های حوزه مبدأ به سه دسته جهتی^۲ و هستی‌شناختی^۳ و ساختاری^۴ تقسیم می‌شوند. نکته قابل توجهی که در خصوص استعاره‌های مفهومی وجود دارد این است که انواع سه‌گانه این استعاره در برخی موارد با یکدیگر هم‌پوشانی دارند.

۳-۱-۱. استعاره‌های جهتی

استعاره‌هایی هستند که مفاهیم را بر اساس جهت‌گیری‌های فیزیکی و مکانی مانند بالا-پایین و عقب-جلو و عمیق-کم‌عمق سازمان‌بندی می‌کند. این استعاره‌ها درصدد این هستند که به مفاهیم جهات فیزیکی و مکانی ببخشند. «این جهات‌های مکانی نتیجه ویژگی‌های جسمانی و نوع عملکرد کالبد و جسم ما در محیط فیزیکی هستند» (لیکاف و

1. Taylor, J.

2. Orientational

3. Ontological

4. Structural

جانسون، ۱۴۰۱: ۲۹). استعاره‌های جهتی با وجود ماهیت مادی مشترک به علت ساختار مشترک بدن انسان و عملکرد آن از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است. به عبارت دیگر، اینکه می‌گوییم استعاره‌های مفهومی از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است، مثلاً در استعاره مفهومی «مباحثه، جنگ است»؛ فرهنگی را تصور کنید که به بحث به عنوان یک رقص نگاه می‌کند. در چنین فرهنگی نگرش مردم به بحث متفاوت است، تجربه آن‌ها به بحث متفاوت است و ممکن است ما بحث‌های آن‌ها را بحث ندانیم (همان: ۱۶).

۳-۱-۲. استعاره‌های هستی‌شناختی یا وجودی

با استعاره‌های جهتی می‌توان به درک بیشتری از مفاهیم انتزاعی برسیم، اما این استعاره بیشتر مربوط به جهت‌ها است در حالی که تجربه‌های ما کمک بیشتری به درک مفاهیم ذهنی و انتزاعی می‌کند. این استعاره، شیوه‌هایی از دیدن مفاهیم نامحسوس مانند احساسات، فعالیت‌ها و عقاید را فراهم می‌کند. در این نوع استعاره، انسان تجربیات خود را در قالب اجسام، اشیا و ظرف بیان می‌کند. «استعاره‌های هستی‌شناختی اهداف گوناگونی را تحقق می‌بخشند و انواع گوناگون این استعاره‌ها بازتاب انواع اهداف تحقق یافته‌اند» (لیکاف و جانسون، ۱۴۰۱: ۵۰). به اعتقاد لیکاف و جانسون، ما انسان‌ها موجوداتی هستیم که برخوردار از جسم و سطح پوستمان به نوعی مرز میان ما و جهان پیرامون ماست؛ به بیان دیگر، انسان به واسطه این پوست و مرزی که میان او و جهان پیرامونش است، همچون ظرفی است که دارای مفاهیمی چون درون و بیرون است و این حالات را نیز به اجسام و جهان پیرامون خویش نیز نسبت می‌دهد.

شاید یکی از شناخته‌شده‌ترین استعاره‌های هستی‌شناختی، انسان‌انگاری و یا تشخیص باشند. در این نوع از استعاره، مفاهیم انتزاعی را به عنوان یک انسان، مفهوم‌سازی می‌کنیم. تفاوت تشخیص در رویکرد کلاسیک و معاصر در این است که «در استعاره مفهومی، انسان‌انگاری مفهومی است که در ذهن رخ می‌دهد و حد آن فراتر از زبان است» (پورابراهیم، ۱۳۹۶: ۱۷۸).

۳-۱-۳. استعاره ساختاری

لیکاف و جانسون اساس استعاره ساختاری را سازمان‌دهی یک مفهوم در چارچوب مفهومی دیگر می‌دانند. مانند «عشق، غذا است»؛ در این مثال عشق در چارچوب مقوله غذا مفهوم‌سازی و عینی شده است. در این نوع استعاره «تصویر بر حسب تصویری دیگر سازمان داده می‌شوند؛ مثلاً تعبیر «زندگی خود را با ختم» بر مبنای تصور زندگی قمار است، استوار است» (یارمحمدی، ۱۳۷۲: ۱۶۹).

نکته قابل توجهی که در خصوص انواع سه‌گانه استعاره‌های مفهومی وجود دارد این است که این استعاره را نمی‌توان به طور قطع در تقابل با یکدیگر دانست، بلکه می‌توان میان آن‌ها تعامل و هم‌پوشانی محسوسی را درک کرد. این تعامل در استعاره‌های هستی‌شناختی با ساختاری و جهتی بیشتر به چشم می‌خورد. دلیل این ادعا وجود مثال‌ها و عبارت‌های استعاری‌ای است که نمی‌توان آن‌ها را به طور قطع جزء یکی از انواع سه‌گانه استعاره مفهومی دانست. عبارت: «تو مخمضه افتاد»، همان‌طور که گفته شد از نوع استعاره هستی‌شناختی و ظرف است، اما مفهوم «تو، به معنی درون و داخل» جزء مواردی است که لیکاف و جانسون آن را از جمله مفاهیم جهتی و مکانی برشمرده‌اند؛ پس این مثال ثابت می‌کند که استعاره هستی‌شناختی از نوع ظرف با استعاره جهتی، هم‌پوشانی و تعامل دارد.

۴. استعاره مفهومی در صحیفه سجادیه

کتاب صحیفه سجادیه شامل برخی از مناجات‌های امام سجاد (ع) است که در قالب پنجاه و چهار دعا، گنجینه‌ای غنی از معارف الهی و ارتباط انسان و خداوند را ارائه کرده است. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های متون دینی در این است که این متون تصویری از یک جامعه آرمانی را ارائه می‌دهد و در این ارائه از زبان و ادبیات خاصی استفاده می‌کند؛ این زبان اغلب نمادین، عاطفی و الهام‌بخش است (مجبی و همکاران، ۱۴۰۳: ۲).

صحیفه سجادیه به دلیل ماهیت و ساختار دعاگونه آن، دربرگیرنده ظرایف زبانی و بلاغی زیادی است؛ از این‌رو، می‌توان ردپای استعاره‌های مفهومی را نیز در این کتاب دید. حوزه مذهب و به طور کل گفتمان مذهبی به دلیل وجود ماهیت تجربه‌ناپذیر و انتزاعی

و امور متافزیک به عنوان یکی از حوزه‌هایی است که ضرورت درک استعاره و به ویژه استعاره مفهومی در آن احساس می‌شود، چراکه «حوزه مذهب اگر نگوییم کاملاً، اما بسیار به مفهوم‌سازی استعاری وابسته است» (شادمان و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۲۶).

تاکنون ترجمه‌های زیادی از این کتاب انجام شده و از آنجایی که این مقاله سعی در بررسی تأثیر مبدأگرایی و مقصدگرایی در ترجمه استعاره‌های مفهومی موجود در این کتاب دارد با بررسی‌هایی که در ترجمه‌های انجام شده از این کتاب صورت گرفت، ترجمه حسین انصاریان و عبدالمحمد آیتی به دلیل اختلاف‌هایی که در برگردان این دو مترجم از منظر مبدأگرایی و مقصدگرایی وجود داشت به عنوان دو مترجمی انتخاب شدند که پژوهش حاضر سعی در ارزیابی عملکردشان در ترجمه استعاره‌های مفهومی دارد. پیش از پرداختن به تحلیل نمونه‌های مدنظر که از کتاب *صحیفه سجادیه* مورد کنکاش قرار گرفته باید گفت که ۲۹۶ استعاره مفهومی در *صحیفه سجادیه* یافت شده است، اما این جستار به دلیل محدودیت‌های ناشی از شروط مقاله به بررسی نمونه‌هایی پرداخته است که تفاوت روش دو مترجم در آن بارزتر است. همچنین بنابر آن‌چه که گفته شد، حوزه‌های مبدأ نسبت به حوزه‌های مقصد برای مخاطب عینی تر و ملموس تر هستند به همین دلیل سعی شده است استعاره‌های مفهومی یافت شده بر اساس حوزه‌های مبدأ آن طبقه‌بندی شود تا منجر به درک بهتر این نوع استعاره شود.

۴-۱. حوزه مبدأ فاصله

مفهوم فاصله از آن جهت برای بشر جزء مفاهیم عینی و ملموس است که می‌تواند آن را به واسطه جسمش درک کند. از جمله مفاهیم و مواردی که مفهوم فاصله بر آن دلالت می‌کند؛ مفاهیم دور و نزدیک است. «ادراک دوری و نزدیکی پدیده‌ها و اشیاء نسبت به ما یا نسبت به یکدیگر تا اندازه زیادی وابسته به تجربه حس بینایی است، این تجربه نیز در مفهوم‌سازی به حوزه‌های انتزاعی بسط پیدا می‌کند» (افراشی، ۱۳۹۷: ۷۶).

دعای پنجاه و دوم: فَاسْأَلْكَ يَا مَوْلَايَ سُؤَالَ مَنْ نَفْسُهُ لَاهِيَةٌ لَطُولُ أَمَلِهِ. وَ بَدَنُهُ غَافِلٌ لِسُكُونِ عُرْوِقِهِ، وَ قَلْبُهُ مَفْتُونٌ بِكَثْرَةِ النِّعَمِ عَلَيْهِ، وَ فِكْرُهُ قَلِيلٌ لِمَا هُوَ صَائِرٌ إِلَيْهِ.

ترجمه آیتی: ای مولای من از تو می‌خواهم همانند کسی که آرزوی دور و درازش به لهور و لعب سرگرم داشته و جسمش به سبب تن‌پروری غافل است و دلش به سبب افزونی نعمت مفتون است و خود درباره آینده‌ای که به سوی آن رهسپار است، اندک می‌اندیشد. (آیتی، ۱۳۷۲: ۳۷۰)

ترجمه انصاریان: از تو درخواست می‌کنم ای مولایم! درخواست کسی که روانش به‌خاطر آرزوی درازش به پوچی و سرگرمی و بیهوده‌کاری دچار شده. و بدنش به‌خاطر نگران نبودن از عذاب و عقاب و دوری از عبادت و تن‌پروری، غافل مانده؛ از این جهت رگ و پیاش در آرامش به سر می‌برد و اضطراب و لرزشی ندارد و دلش به سبب فراوانی نعمت به فتنه لذت گرفتار و اسیر شده و اندیشه‌اش نسبت به فرجام کارش اندک است. (انصاریان، ۱۳۹۲: ۳۴۸)

جدول ۱. تفاوت ترجمه آیتی و انصاریان در استعاره مفهومی طول امل

استعاره مفهومی	ترجمه انصاریان	ترجمه آیتی
طول امل	آرزوی دراز	آرزوی دور و دراز

عبارت طول امل از این نظر استعاره مفهومی است که مفهوم انتزاعی آرزو را با مفهوم مکانی و فیزیکی دراز و به شکل استعاری با مفهوم دور به تصویر کشیده است و با نگاهی دقیق‌تر می‌توان حوزه مبدأ را در این استعاره، کلمه دراز و حوزه مقصد را کلمه آرزو در نظر گرفت. این عبارت استعاری را می‌توان کنایه‌ای دانست از آرزوهای دور، آرزوهایی که شاید دست یافتن به آن برای انسان محال باشد؛ این عبارت را می‌توان جزء استعاره‌های جهتی در نظر گرفت که بشر مفهوم دور و نزدیک را می‌تواند به واسطه جسم و کالبد فیزیکی‌اش درک کند. عملکرد این دو مترجم در برخورد با این استعاره، کاملاً به شکل مبدأگرایی است و عیناً حوزه‌های مبدأ و مقصد موجود در متن اصلی را به زبان مقصد منتقل کرده‌اند. شاید عدم ارائه ترجمه دیگر این باشد که این عبارت را می‌توان در بسیاری از متون و روایت‌های اسلامی یافت و در بیشتر این روایات هم این عبارت به آرزوی دراز و یا آرزوی دور و دراز ترجمه شده است، چراکه رسیدن انسان به انتهای ریسمان و رشته

دراز بیشتر طول می‌کشد و آن را برای انسان دور از دسترس می‌سازد. مانند حدیثی از امام علی (ع) در خطبه چهل و دوم نهج البلاغه: «إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ؛ إِثْنَانِ: اتِّبَاعُ الْهَوَىٰ وَ طُولُ الْأَمَلِ؛ ای مردم همانا بر شما از دو چیز می‌ترسم: هواپرستی و آرزوهای طولانی» (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۲۵).

همان طور که در تعریف این نوع استعاره گفته شد، استعاره‌های جهتی استعاره‌هایی هستند که با «جهت‌های مکانی پیوند دارند» (لیکاف و جانسون، ۱۴۰۱: ۲۶) و این عبارت نیز مفهوم انتزاعی آرزو را با کلمه طول - همان‌طور که از معنی لغوی این کلمه پیداست به معنی طول و دراز (مقدس، ۱۳۸۵: ۶۹۸) به تصویر کشیده است. با توجه به این نکته، ترجمه‌ای که انصاریان و آیتی برای واژه طول ارائه داده‌اند به ترتیب «دراز» و «دور و دراز» است که ترجمه آیتی بهتر توانسته است جهت مکانی موجود در این عبارت استعاری را به تصویر بکشد.

۴-۲. حوزه مبدأ اندازه

مفهوم اندازه برای بشر در حکم مفاهیم عینی و ملموس است. انسان می‌تواند این مفهوم را به واسطه جسم خود درک کند. به بیان دیگر، می‌تواند به واسطه اندام بینایی خود، اندازه اشیاء و مقایسه اندازه اشیاء و اجسام پیرامون خود را درک کند.

دعای پنجاه و دوم: إِلَهِي أَسْأَلُكَ بِحَقِّكَ الْوَاجِبِ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِكَ، وَ بِاسْمِكَ الْعَظِيمِ الَّذِي أَمَرْتَ رَسُولَكَ أَنْ يُسَبِّحَكَ بِهِ.

ترجمه آیتی: ای خداوند، از تو می‌خواهم به حق خود که بر همگان واجب گردانیده‌ای و به نام مهین تو که پیامبرت را فرموده‌ای که تو را بدان نام تسبیح گوید.

(آیتی، ۱۳۷۲: ۳۷۰)

ترجمه انصاریان: خدای من! به حق لازم و واجبی که در همه آفریده‌هایت داری و به نام بزرگ که به پیامبرت دستور دادی تو را به آن تسبیح کند.

(انصاریان، ۱۳۹۲: ۳۴۸)

استعاره مفهومی موجود در این حوزه، عبارت اسمک العظیم است.

جدول ۲. تفاوت ترجمه آیتی و انصاریان در استعاره مفهومی اسمک العظیم

استعاره مفهومی	ترجمه انصاریان	ترجمه آیتی
اسمک العظیم	نام بزرگت	نام مهین

حوزه مبدأ و مقصد این استعاره در زبان اصلی به ترتیب عظیم و اسم است، اما نگاه و عملکرد دو مترجم نسبت به این عبارت کاملاً با یکدیگر متفاوت است، چراکه ترجمه آیتی، مقصدگرایانه‌تر از ترجمه انصاریان به نظر می‌رسد. کلمه مهین در زبان فارسی به معنای «بزرگ، بزرگ‌تر و بزرگ‌ترین» (عمید، ۱۳۷۹: ۱۱۳۹) است. اگر از دیدگاه فنی به عملکرد این دو مترجم نگاه کنیم، ترجمه آیتی از این عبارت، تأثیر بیشتری بر مخاطب خود می‌گذارد و مخاطب بزرگی و اهمیت اسم خداوند را بهتر درک می‌کند و همین امر سبب شده است تا استعاره مفهومی در زبان مقصد به درستی منتقل نشود. اما از دیدگاه استعاره مفهومی ترجمه انصاریان بیشتر به مباحث این استعاره، یعنی به تصویر کشیدن مفاهیم انتزاعی نزدیک‌تر است. همان‌طور که در استعاره جهتی ذکر شده است این نوع استعاره بازتاب‌دهنده عملکرد جسم ماست.

انصاریان تصویر ذهنی موجود در زبان مبدأ را حفظ کرده و عیناً همان را وارد زبان مقصد کرده است، اما آنچه در عملکرد آیتی می‌بینیم به نوعی «تطبیق تصویر استعاری موجود در زبان مبدأ با توجه به زبان مقصد» است (Alvarez, 1993: 484-487).

نکته دیگری که در رابطه با عملکرد این دو مترجم در خصوص ترجمه این عبارت به چشم می‌خورد این است که عبارت «اسمک العظیم» از لحاظ ساختار زبانی و صرفی، یک ترکیب وصفی-اضافی است؛ ترجمه‌ای که انصاریان از این عبارت ارائه کرده است هم توانسته این عبارت را به لحاظ صرفی و هم به لحاظ استعاره مفهومی به درستی منتقل کند. نکته‌ای که در خصوص گفتمان‌های دینی و به طور خاص در رابطه با این کتاب وجود دارد در این است که به دلیل ماهیت و محتوای دعا گونه این کتاب در ادعیه مختلفی می‌بینیم که امام (ع) -با تواضع- خود و آنچه مربوط به خود و بنده است را پایین در نظر می‌گیرد و خداوند و برای هر آنچه مربوط به مفهوم خداوند می‌شود، مقام و شأن بالا در نظر می‌گیرد که می‌توان به این نتیجه رسید که «بنده پایین و خدا بالا است». همین امر را

می‌توان دلیلی برای پربسامد بودن حوزه مبدأ اندازه در صحیفه سجاده دانست؛ امری که بیش از هر چیزی دال بر فاصله و اندازه زیاد بین جایگاه انسان در قیاس با خالق متعال است.

۴-۳. حوزه مبدأ انسان (انسان‌انگاری - جاندار پنداری)

دعای بیست و یکم: اللَّهُمَّ إِنَّكَ إِن صَرَفْتَ عَنِّي وَجْهَكَ الْكَرِيمَ أَوْ مَنَعْتَنِي فَضْلَكَ الْجَسِيمَ أَوْ حَظَرْتَ عَلَيَّ رِزْقَكَ أَوْ قَطَعْتَ عَنِّي سَبِيلَكَ لَمْ أَجِدِ السَّبِيلَ إِلَى شَيْءٍ مِنْ أَمَلِي غَيْرَكَ، وَلَمْ أَقْدِرْ عَلَى مَا عِنْدَكَ بِمَعُونَةِ سِوَاكَ، فَأَتَى عَبْدُكَ وَفِي قَبْضَتِكَ، نَاصِيَّتِي بِيَدِكَ.

ترجمه آیتی: ای خداوند اگر تو روی نیکوی خود از من بگردانی یا مرا از فضل و احسان عظیم خویش منع فرمایی یا روزیت را از من دریغ داری یا رشته عنایت خود از من ببری باز هم برای رسیدن به آرزوهایم راهی جز تو نمی‌یابم و برای رسیدن به رحمت تو جز تو یاوری نمی‌جویم که من بنده‌ی تو هستم و در قبضه‌ی اقتدار تو و موی سرم چون زمام من به دست توست.

(آیتی، ۱۳۷۲: ۱۳۹)

ترجمه انصاریان: خدایا! اگر روی کریمت را از من بگردانی، یا مرا از احسان بزرگ محروم کنی، یا روزیات را از من دریغ ورزی، یا رشته پیوندت را از من بگسلی، راهی برای دستیابی به هیچ یک از آرزوهایم جز تو نیابم؛ و بر آنچه پیش توست، جز به یاری تو دسترسی پیدا نکنم، چرا که من بنده‌ی تو و در قبضه‌ی اراده توام؛ اختیارم به دست توست.

(انصاریان، ۱۳۹۲: ۱۱۴)

همان‌طور که در بخش استعاره‌های هستی‌شناختی گفته شد، یکی از بدیهی‌ترین انواع این استعاره، تشخیص یا همان انسان‌انگاری است. با توجه به ماهیت و ساختار کتاب صحیفه سجاده، بیشتر نمونه‌های یافت شده در حیطه انسان‌انگاری، مختص به تصویر کشیدن مفهوم انتزاعی خداوند برای بشر است، چراکه یکی از حوزه‌های مقصد رایج در استعاره‌های مفهومی، حوزه مذهب است و «سویه مهم مذهب عبارت است از نگرش ما به

خدا و رابطه ما با او» (کووچش، ۱۴۰۲: ۴۷). به همین علت انسان دائماً سعی می‌کند تا مفهوم خداوند را برای خود به عنوان یک انسان مفهوم‌سازی و تصویرسازی کند. در این نمونه نیز با در نظر گرفتن وجه (صورت)، مفهوم خداوند به مثابه یک شخص مفهوم‌سازی شده است. «در حقیقت برای زیرساخت معنای استعاری خدا به جسمی‌سازی حقیقت‌های «خدا» پرداخته است» (توکل‌نیا و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۷۹).

جدول ۳. تفاوت ترجمه آیتی و انصاریان در استعاره مفهومی وجهک الکریم

استعاره مفهومی	ترجمه انصاریان	ترجمه آیتی
وجهک الکریم	روی کریمت	روی نیکوی خود

حوزه‌های مبدأ و مقصد این استعاره در زبان مبدأ به ترتیب، وجه و ضمیر «ک» بوده که مرجع ضمیر خداوند است. عملکرد مترجمان در برگردان این عبارت استعاری به روش مقصد‌گرا نزدیک‌تر است، اما درخصوص برگردان حوزه مقصد، انصاریان آن را به شکل ضمیر؛ یعنی همان‌طور که در زبان اصلی آمده، ترجمه کرده است. از آنجایی که این عبارت به شکل ترکیب وصفی-اضافی آمده است، باعث شده تا واژه کریم منجر به تصویرسازی کامل‌تری در خصوص مفهوم خداوند شود. نگاه مترجمان در برگردان این عبارت به شکل وصفی-اضافی، کاملاً متفاوت از یکدیگر است. «زبان روی دو محور عمل می‌کند؛ محور همنشینی^۱ و محور جانشینی^۲. که محور همنشینی بر اساس روابط اجزای حاضر در پیام شکل می‌گیرد و محور جانشینی بر اساس روابط اجزای غائب از پیام شکل می‌گیرد» (نجفی، ۱۳۷۱: ۴۴). در این عبارت استعاری نیز واژه کریم در زبان عربی به معنای «بخشنده، سخاوت‌مند، دست و دل‌باز» (البلبکی، ۱۳۸۵: ۸۵۰) کاربرد دارد، اما همین کلمه بر اساس محور همنشینی اگر با کلمه «وجه» همراه باشد بر زیبایی و نیکویی دلالت می‌کند. ترجمه‌ای که آیتی از این عبارت ارائه داده است باعث شده تا مخاطب فهم عمیق‌تر و تصویری ملموس‌تر نسبت به مفهوم انتزاعی خداوند پیدا کند.

1. Syntagmatic

2. Paradigmatic

۴-۴. حوزه مبدأ ظرف

حوزه مبدأ ظرف به عنوان یکی از مؤلفه‌های استعاره هستی‌شناختی، شناخته می‌شود. انسان به طور ناخودآگاه تجربیات خود را در قالب ظرف بیان می‌کند و این امر از مکان‌مند بودن جسم انسان نشأت می‌گیرد.

دعای یکم: وَلَوْ كَانُوا كَذَلِكَ لَخَرَجُوا مِنْ حُدُودِ الْإِنْسَانِيَّةِ إِلَى حَدِّ الْبَهِيمِيَّةِ فَكَانُوا كَمَا وَصَفَ فِي مُحْكَمِ كِتَابِهِ ﴿إِنَّهُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾.

ترجمه آیتی: و اگر چنین می‌بودند از دایره انسانیت برون می‌افتادند و در زمره چهارپایان درمی‌آمدند. چنان می‌شدند که خدای تعالی در محکم تنزیل خود گفته است: چون چارپایند بل از چارپایان هم کمترند.

(آیتی، ۱۳۷۲: ۳۰)

ترجمه انصاریان: اگر چنین بودند [که شکرگزاری نمی‌کردند]، از حدود انسانیت بیرون می‌رفتند و به مرز حیوانیت می‌رسیدند. در نتیجه به این صورت بودند که در کتاب محکمش وصف کرده: «آنان جز مانند چهارپایان نیستند؛ بلکه آنان گمراه‌ترند».

(انصاریان، ۱۳۹۲: ۳)

عبارت استعاری در این دعا، عبارت حدود الإنسانية و حَدِّ الْبَهِيمِيَّةِ است. کشور و یا شهری را متصور شوید که راه ورود به آن و خروج از آن عبور کردن از مرز آن است، «مرزهایی که قلمرو یک ناحیه را آن‌چنان محدود می‌سازد که می‌تواند بخش درونی و سطح جداکننده داشته باشد، این مرز می‌تواند یک دیوار، حصار یا حتی خط یا سطحی انتزاعی باشد» (آقابراهیمی، ۱۴۰۱: ۵۶). در این عبارت استعاری نیز انسانیت و حیوانیت به مثابه ظرفی گرفته شده است که انجام دادن یک‌سری از اعمال و گفتار منجر به خروج از ظرف انسانیت و وارد شدن به ظرف حیوانیت می‌شود.

جدول ۴. تفاوت ترجمه آیتی و انصاریان در استعاره مفهومی وجهک الکَریم

استعاره مفهومی	ترجمه انصاریان	ترجمه آیتی
حدود الإنسانية	حدود انسانیت	دایره انسانیت

حوزه‌های مبدأ و مقصد در زبان اصلی به ترتیب، حدود و انسانیت است. کلمه حدود برای بشر مفهومی عینی تر نسبت به واژه انسانیت دارد به همین علت با هم نشین شدن با کلمه انسانیت باعث شده تا در ذهن مخاطب مفهوم انسانیت به مثابه یک ظرف نمود پیدا کند که می‌تواند به آن داخل و یا از آن خارج شود. عملکرد مترجمان در برگردان حوزه مقصد مبدأ گرایانه بوده و یا شاید علت این امر نبود جایگزینی مناسب تر بوده باشد. در خصوص حوزه مبدأ، انصاریان کاملاً به شکل مبدأ گرایانه عمل کرده است، اما ترجمه‌ای که آیتی ارائه داده، مفهوم انسانیت را بهتر در قالب یک ظرف بیان کرده است.

مقوله مکان از جمله مواردی است که بشر به مدد آن می‌تواند به عینیت بخشیدن موارد انتزاعی ذهن خود بپردازد. انسان از مقوله مکان برای به تصویر کشیدن مفاهیم متعددی همچون زمان نیز استفاده می‌کند. مانند عبارت: «به سال نو نزدیک می‌شویم».

دعای یکم: وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا عَرَفْنَا مِنْ نَفْسِهِ، وَ اَلْهَمْنَا مِنْ شُكْرِهِ، وَ فَتَحَ لَنَا مِنْ اَبْوَابِ الْعِلْمِ بِرُبُوبِيَّتِهِ، وَ دَلَّنَا عَلَيْهِ مِنَ الْاِخْلَاصِ لَهُ فِي تَوْحِيدِهِ، وَ جَنَّبَنَا مِنَ الْاِلْحَادِ وَ الشَّكِّ فِي اَمْرِهِ.

ترجمه آیتی: حمد و سپاس خداوندی را که خود را به ما شناسانید و شیوه سپاسگزاری‌اش را به ما الهام کرد و ابواب علم ربوبیت خویش را به روی ما بگشاد و ما را به اخلاص در توحید او راه نمود و از الحاد و تردید در امر وی به دور داشت.

(آیتی، ۱۳۷۲: ۳۰)

ترجمه انصاریان: و همه ستایش‌ها مخصوص خداست که وجودش را به ما شناساند و شکرش را به ما الهام کرد و درهای دانش را به پروردگاری‌اش به روی ما گشود و ما را بر اخلاص و ورزی در یکتایی‌اش راهنمایی کرد و از انحراف در دین و تردید در دستورش، دور داشت.

(انصاریان، ۱۳۹۲: ۴)

در این نمونه از صحیفه سجادیه مفهوم انتزاعی «علم» به وسیله «کلمه» و مفهوم «باب» که برای انسان یادآور مفهوم یک مکان محدود است به تصویر کشیده شده است.

جدول ۵. تفاوت ترجمه آیتی و انصاریان در استعاره مفهومی أبواب العلم

استعاره مفهومی	ترجمه انصاریان	ترجمه آیتی
أبواب العلم	درهای دانش	ابواب علم

در این استعاره مفهومی حوزه‌های مبدأ و مقصد به ترتیب باب و علم است. نگاه و عملکرد ترجمه آیتی کاملاً مبدأگرا است و عیناً و لفظ به لفظ این عبارت استعاری را ترجمه کرده است و بالطبع عیناً استعاره مفهومی موجود در زبان مبدأ را به زبان مقصد منتقل کرده است، اما در خصوص ترجمه انصاریان، این ترجمه با وجود مقصدگرا بودن، توانسته استعاره مفهومی را به خوبی و درستی منتقل کند و شاید ترجمه انصاریان برای مخاطب در زبان مقصد از لحاظ برقراری ارتباط با این نوع استعاره بهتر باشد. ترجمه‌ای که آیتی برای این عبارت ارائه داده باعث شده است تا برخی از سخن‌گویان زبان مقصد با آن ارتباط برقرار کنند و برای همگی ملموس و قابل درک نباشد.

۴-۵. حوزه مبدأ غذا

بشر همواره به صورت ناخودآگاه به مدد مقوله غذا و خوردنی سعی در به تصویر کشیدن مفاهیم انتزاعی موجود در ذهن خود را دارد. در رابطه با حوزه مبدأ و مفهومی غذا، ذکر این نکته لازم است که برای بررسی آن صرفاً لفظ غذا مدنظر ما نیست، بلکه این مفهوم دربرگیرنده تمامی مفاهیمی است که مرتبط با غذا است؛ مانند جویدن، خوردن، قورت دادن و هضم کردن و مزه و مواردی از این قبیل است. این حوزه مفهومی را می‌توان در دسته استعاره‌های ساختاری جای داد.

به عنوان مثال جمله، «این حقایق بسیار زیادند و هضم همه آن‌ها در توان من نیست» (لیکاف و جانسون، ۱۴۰۱: ۸۲). این نمونه را به سبب کلمه هضم که مرتبط با مقوله غذا است، می‌توان در دسته استعاره‌های ساختاری جای داد.

دعای پنجاه و دوم: سُبْحَانَكَ قَضَيْتَ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِكَ الْمَوْتَ مِنْ وَحْدِكَ وَ مَنْ كَفَرَ بِكَ، وَ كُلُّ ذَائِقُ الْمَوْتِ.

ترجمه آیتی: ای خداوند منزهی تو، مرگ را بر همه آفریدگانت مقرر داشته‌ای؛ خواه به یکتاییت بپرستند یا نپرستند، همه چشنده شرنگ مرگند.

(آیتی، ۱۳۷۲: ۳۶۹)

ترجمه انصاریان: منزّه و پاکی؛ فرمان مرگ را بر همه آفریده‌هایت ثابت و پابرجا کرده‌ای؛ چه آنکه تو را به وحدانیت مؤمن شده، یا آنکه به حضرتت کافر گشته؛ همگی طعم مرگ را می‌چشند.

(انصاریان، ۱۳۹۲: ۳۴۷)

استعاره مفهومی موجود در این حوزه، ذائق الموت است. این استعاره در زمره استعاره ساختاری است، چراکه بر اساس این استعاره می‌توان «از یک مفهوم به شدت ساخت‌مند و به وضوح تعریف شده (غذا) برای ساختار بخشیدن به یک مفهوم دیگر (مرگ) استفاده کنیم» (لیکاف و جانسون، ۱۴۰۱: ۱۱۰).

در اینجا نیز مفهوم انتزاعی مرگ که یکی از تجربیات تلخ بشر است به عنوان یک ماده -غذا- در نظر گرفته شده است و همانطور که آدمی در طول عمر خود غذا می‌خورد و آن را می‌چشد، مرگ نیز همانند غذایی است که انسان آن را دیر یا زود خواهد چشید. می‌توان از این عبارت استعاری این نگاشت را حاصل کرد که «مرگ غذا است».

جدول ۶. تفاوت ترجمه آیتی و انصاریان در استعاره مفهومی ذائق الموت

استعاره مفهومی	ترجمه انصاریان	ترجمه آیتی
ذائق الموت	طعم مرگ را می‌چشد	چشنده مرگ

حوزه مبدأ و مقصد این استعاره مفهومی به ترتیب، ذائق و الموت هستند. ترجمه انصاریان به نسبت ترجمه آیتی مقصد‌گراتر است، چراکه در متن اصلی هیچ اشاره‌ای مبنی بر «طعم» نشده است و این مترجم با اضافه کردن این کلمه به ترجمه خود به نوعی توضیحی بیشتر در رابطه با این عبارت داده است. در نگاه استعاره مفهومی حوزه مبدأ و مقصد متناسب با زبان

مقصد در آن رعایت شده است. از نظر حوزه مقصد کاملاً برابر با زبان اصلی هست، اما در خصوص حوزه مبدأ با زبان اصلی متفاوت است. ترجمه‌ای که آیتی از این عبارت ارائه داده است کاملاً مبدأگرا و حوزه‌های مبدأ و مقصد عیناً همان حوزه‌های زبان اصلی است. نکته حائز اهمیت دیگری در رابطه با ترجمه این عبارت، این است که در ترجمه انصاریان کلمه ذائق به صورت فعل «می‌چشد» ترجمه شده است که این امر دلالت بر استمرار یک امر می‌کند. در حالی که در ترجمه آیتی این کلمه به صورت همان ساختار صرفی خود، یعنی اسم فاعل ترجمه شده است و ترجمه کردن آن به صورت اسم، دلالت بر ثبوت می‌کند.

۴-۶. حوزه مبدأ گیاه

یکی دیگر از حوزه‌های مبدأ رایج که انسان دائماً با آن در زندگی حقیقی خود سروکار دارد، حوزه گیاهان است؛ «در نتیجه وقتی از این مفهوم به صورت استعاری استفاده می‌کنیم، اجزای مختلف گیاه برایمان آشناست، چراکه در فرآیند پرورش گیاهان از مراحل مختلف رشد آن باخبریم» (کووچش، ۱۴۰۲: ۳۷).

دعای چهل و ششم: وَيَا مَنْ يُثْمِرُ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ يَنْمِيَهَا، وَيَتَجَاوَزُ عَنِ السَّيِّئَةِ حَتَّىٰ يُعْفِيَهَا.

ترجمه آیتی: ای خداوندی که نهال نیکی را می‌پروری تا به ثمر نشیند و از گناهان عفو می‌کنی تا یکسره از میان بروند.

(آیتی، ۱۳۷۲: ۲۹۴)

ترجمه انصاریان: و ای آنکه نیکی را به بار می‌نشاند تا آن را بیفزاید و از بدی می‌گذرد تا آن را محو و نابود کند.

(انصاریان، ۱۳۹۲: ۲۷۰)

جدول ۷. تفاوت ترجمه آیتی و انصاریان در استعاره مفهومی یثمر الحسنه

استعاره مفهومی	ترجمه انصاریان	ترجمه آیتی
یثمر الحسنه	نیکی را به بار می‌نشاند	نهال نیکی را می‌پروری

عبارت استعاری موجود در این دعا، یثمر الحسنة است، این حوزه را نیز می‌توان مانند حوزه غذا در دسته استعاره‌های ساختاری جای داد و نگاشتی که از این استعاره حاصل می‌شود، تحت این عنوان بیان می‌شود که «نیکی گیاه است».

حوزه مبدأ و مقصد در زبان اصلی به ترتیب فعل یثمر و الحسنة است که مفهوم انتزاعی الحسنة به واسطه فعل یثمر به تصویر کشیده شده است و آن به مثابه یک گیاه که در حال رشد و ثمره دادن است، در نظر گرفته شده است.

عملکرد مترجمان در برگردان این عبارت به شکلی مقصدگرا بوده است، اما قلمی که آیتی در برگردان این عبارت داشته است، بهتر توانسته گیاه انگاری مفهوم نیکی را به تصویر بکشد، چراکه در ترجمه وی مراحل رشد گیاه، مانند پرورش آن و به ثمر نشاندن آن و همچنین اسناد آن به مفهوم نیکی نمود بیشتری دارد.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

با بررسی‌هایی که به روش تحلیلی- توصیفی و در حیطه استعاره‌های مفهومی موجود در نیایش‌های امام سجاد (ع) و نیز با تفکیک حوزه‌های مبدأ آن که در کل کتاب صحیفه سجادیه انجام شد، می‌توان برای پاسخ به سؤال نخست گفت که هر دو مترجم در انتقال استعاره مفهومی و به تصویر کشیدن مفاهیم انتزاعی موجود در دعا موفق بوده‌اند، اما با توجه به روش ترجمه و روند مترجمان می‌توان گفت که نمود استعاره‌های مفهومی در ترجمه انصاریان بهتر بوده و استعاره‌های مفهومی موجود در ترجمه ایشان برای سخن‌گویان زبان مقصد قابل درک و مشهودتر است، چراکه مترجم از زبانی روان و سلیس و نزدیک به زبان معیار و معاصر استفاده کرده است.

همچنین برای پاسخ به سؤال دوم می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- در ترجمه استعاره‌های مفهومی می‌توان از دو روش مبدأگرایی و مقصدگرایی استفاده کرد، اما مترجم باید این نکته را مدنظر خود قرار دهد که استعاره‌های مفهومی از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت بوده و ممکن است هرگونه ترجمه مبدأگرا و یا تحت‌اللفظی منجر به از بین رفتن استعاره مفهومی و یا انتقال نادرست آن شود و همچنین ارائه یک ترجمه

مقصد‌گرا همراه با مؤلفه‌های آن مانند شفاف‌سازی، حذف، تکرار و... نیز منجر به عدم ارائه درست استعاره مفهومی می‌شود.

علاوه بر اختلاف فرهنگی در نمود استعاره‌های مفهومی به جهان شمول بودن آن‌ها نیز باید اشاره کرد، چراکه برخی از در تمامی زبان‌ها و جوامع کاربرد دارد. از این رو، مترجم این مهم را باید مدنظر قرار دهد و بتواند ترجمه‌ای ارائه دهد که انعکاس مناسبی از استعاره مفهومی داشته باشد. بی‌توجهی به اختلافات فرهنگی موجود بین زبان مقصد و مبدأ منجر به لغزش‌هایی در ترجمه می‌گردد که نمونه‌هایی از آن نیز در این دو ترجمه مشاهده شد. - دو زبان عربی و فارسی به دلیل پیشینه دینی، فرهنگی و سیاسی، تعامل و هم‌پوشانی نسبتاً عمیقی با یکدیگر دارند و دلیل این ادعا، وجود واژه‌های دخیل در هر دو زبان است؛ به همین دلیل در ترجمه برخی از نمونه‌های یافت شده آیتی رویکردی مبدأ‌گرایانه داشته و ترجمه‌ای تحت‌اللفظی ارائه داده است و یا اینکه از ترجمه عبارت استعاری صرف نظر کرده و عیناً همان را وارد زبان مقصد کرده است؛ با این حال توانسته استعاره مفهومی را منتقل کند، اما نکته مهم این است که ارائه ترجمه تحت‌اللفظی و یا ذکر کردن عین عبارت ممکن است فقط برای قشر محدودی از سخنگویان زبان مقصد قابل فهم و درک باشد. شاید بتوان روشی که مناسب انتقال مؤثرتر استعاره‌های مفهومی است را تلفیقی از مبدأ‌گرایی و مقصد‌گرایی دانست؛ امری که هم ملاحظات زبان مبدأ و ساختار فرهنگی آن‌را مورد توجه قرار می‌دهد و هم با معیارهای موجود در زبان مقصد هم‌خوانی دارد و مقوله نسبت زبانی و تفاوت‌های فرهنگی را در هر دو زبان مورد توجه و عنایت قرار می‌دهد.

- آنچه مترجم باید در انتقال و برگردان متون و به خصوص متون دینی مدنظر خود قرار دهد، صرفاً به تسلط بر دو زبان و یا ادبیات دو زبان خلاصه نمی‌شود؛ بلکه باید شناختی کافی نیز نسبت به مقوله زبان‌شناسی حاکم بر هر دو زبان نیز داشته باشد، چراکه با وجود شناخت کافی مترجم بر اصول زبان‌شناسی هر زبان، می‌تواند انتقالی قابل قبول نسبت به رویکردهای نوظهوری چون استعاره‌های مفهومی داشته باشد.

راهکاری که می‌توان برای انتقال بهتر و مؤثرتر استعاره‌های مفهومی در نظر گرفت در این است که مترجم باید بتواند تصویر و تصور ذهنی و انتزاعی موجود در زبان مبدأ را

حفظ کند و آن را با تصویری هم معنا و طبیعی در زبان مقصد جایگزین کند؛ به طوری که تأثیر بلاغی و معنایی حفظ شود، اما تصویر استعاری عوض شود. مهم ترین اصلی که مترجم باید در ترجمه متون دینی، صرف نظر از روشی که دارد، مدنظر قرار دهد، اصل وفاداری معنوی است.

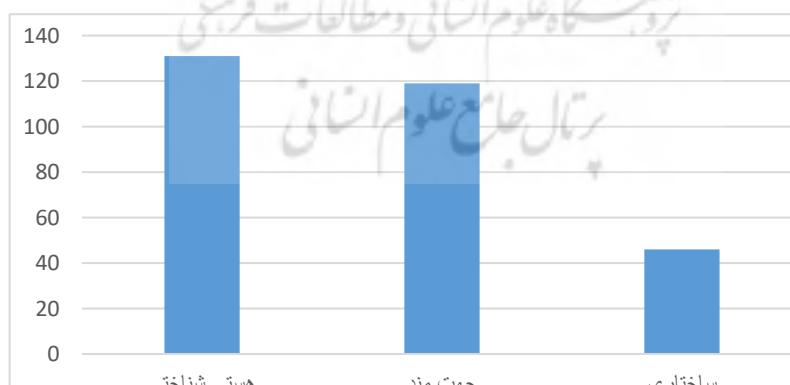
- نکته دیگری که در خصوص انتقال استعاره‌های مفهومی از زبانی به زبان دیگر وجود دارد، تأثیرات فرهنگی حاکم بر هر دو زبان است که این تفاوت‌ها در گفتمان‌های دینی بیشتر به چشم می‌خورد و می‌توان آن‌ها در چند بخش مورد بررسی قرار داد:

* تفاوت در نوع نگاه دینی و عاطفی: در زبان عربی و به ویژه در متون دینی زبان حماسی و رسمی حکم فرماست و معمولاً مفاهیم انتزاعی‌ای چون «خدواند» با مفاهیمی چون «سلطان»، «منتقم» و... مفهوم‌سازی می‌شود؛ این در حالی است که در زبان فارسی از الفاظی احساسی‌تر و لطیف‌تر استفاده می‌شود.

* سبک بیانی و زبانی: زبان عربی و به طور خاص زبان موجود در گفتمان‌های دینی خیلی صریح و محکم به بیان مفاهیم می‌پردازد؛ این در حالی است که زبان فارسی بیشتر اهل تعارف کردن و یا بیان غیرمستقیم است و این نکته مهمی است که مترجم باید در برگردان‌های خود مدنظر قرار دهد.

برای پاسخ به سؤال سوم باید به شرح و بررسی نمودار (۱) پرداخت.

نمودار ۱. بسامد استعاره‌های مفهومی در صحیفه سجادیه

با بررسی‌های انجام شده، ۲۹۶ استعاره مفهومی در کل کتاب *صحیفه سجادیه* یافت شد که هر کدام از استعاره‌های یافت شده ابتدا بر اساس چارچوبی که لیکاف و جانسون برای این نوع از استعاره معرفی کرده بودند، دسته‌بندی شد و در آخر هر کدام از استعاره‌های یافت شده بر اساس حوزه‌های مبدأ مشابه تقسیم‌بندی گردید. نتیجه‌ای را که با بررسی و تحلیل نمودار (۱) به دست آمد را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

- این نوع استعاره به دلیل دربرگرفتن مقوله وسیع و گسترده تشخیص به عنوان پرکاربردترین و پربسامدترین استعاره یافت شده در *صحیفه سجادیه* است، چراکه با بررسی‌های انجام شده، نمونه‌هایی یافت شد که مفاهیم انتزاعی‌ای چون خداوند و شیطان را در قالب انسان به تصویر کشیده است و این تصویرسازی یا با در نظر گرفتن عضوی متناظر برای مفاهیم انتزاعی بوده است و یا با اسناد دادن خصیصه‌ها و ویژگی‌های منحصر به انسان به مفاهیم انتزاعی.

- این نوع استعاره به دلیل ارتباط مستقیم با جسم انسان و عملکرد آن، تجربیات و احساسات مختلف و متعددی را تحت پوشش خود قرار داده است.

- نظر به اهمیت والای متون دینی و گستردگی کاربرستی فنون استعاره‌ای در این متون تحلیل استعاره‌های مفهومی ادعیه و زیارت‌نامه‌ها بستر مناسبی برای نقد و تحلیل دارد و می‌تواند زمینه خوبی برای پژوهش‌های آتی باشد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Parastoo Momeni

<http://orcid.org/0009-0007-1384-0913>

Ali Akbar Noresideh

<http://orcid.org/0000-0002-1158-1395>

Sayed Reza Mirahmadi

<http://orcid.org/0000-0003-4340-2811>

منابع

افراشی، آریتا. (۱۳۹۷). *استعاره و شناخت*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

- اکو، امبرتو؛ ردی، مایکل و لیکاف، جورج. (۱۳۹۰). *استعاره: مبنای تفکر و ابزار زیبایی آفرینی*. مترجم فرهاد ساسانی. تهران: انتشارات سوره مهر.
- العلبکی، روحی. (۱۳۸۵). *فرهنگ عربی-فارسی المورد*. مترجم محمد مقدس. چاپ اول. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- انصاریان، حسین. (۱۳۹۲). *صحیفه سجادیه (مجموعه مناجات‌های امام سجاد علیه السلام)*. چاپ دوم. تهران: انتشارات مرکز طبع و نشر قرآن جمهوری اسلامی ایران.
- آیتی، عبدالمحمد. (۱۳۷۲). *صحیفه سجادیه*. چاپ اول. تهران: انتشارات سروش.
- براتی، مرتضی. (۱۳۹۶). بررسی و ارزیابی بر نظریه استعاره مفهومی. *دو فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات زبانی و بلاغی*، ۸ (۱۶)، ۸۴-۵۱. Doi: [10.22075/jlrs.2018.11867.1054](https://doi.org/10.22075/jlrs.2018.11867.1054)
- پورابراهیم، شیرین. (۱۳۹۶). انسان‌انگاری مفاهیم مجرد در زبان قرآن از دیدگاه شناختی. *دو فصلنامه پژوهش‌های زبانشناختی قرآن*، ۶ (۱)، ۱۷۷-۱۸۸. Doi: [10.22108/nrgs.2017.21529](https://doi.org/10.22108/nrgs.2017.21529)
- توکل نیا، مریم؛ میرحسینی، یحیی؛ حسومی، ولی‌الله و موسوی بفرویی، سید محمد. (۱۳۹۷). کارکرد استعاره‌های مفهومی در تبیین مفهوم «خدا» در نهج البلاغه. *فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش‌های نهج البلاغه*، ۱۷ (۳)، ۱۷۱-۱۸۹.
- تیلور، جان آر و لیتل مور، جانت. (۱۳۹۶). *راهنمای زبان‌شناسی شناختی*. مترجمان وجیهه فرشی و نجمه فرشی. چاپ اول. تهران: نشر نویسه پارسی.
- دشتی، محمد. (۱۳۹۲). *نهج البلاغه*. چاپ دوم. تهران: نشر پیام عدالت.
- راسخ‌مهند، محمد. (۱۳۹۶). *درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی: نظریه و مفاهیم*. چاپ ششم. تهران: نشر سمت.
- شادمان، یسرا؛ احمدی، محمدنبی و ملکیان، سحر. (۱۴۰۰). نقش استعاره‌های مفهومی در ترجمه *صحیفه سجادیه* از منظر زبان‌شناسی شناختی و الگوی لیکاف و جانسون. *دو فصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۱ (۲۴)، ۱۲۱-۱۴۴. Doi: <https://doi.org/10.22054/rctall.2020.54612.1500>
- صفوی، کورش. (۱۴۰۱). *درآمدی بر معنی‌شناسی*. چاپ هفتم. تهران: انتشارات سوره مهر.
- عمید، حسن. (۱۳۷۹). *فرهنگ فارسی عید*. چاپ هفدهم. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- قلندرزهی، محمدرحیم و روشنفکر، کبری. (۱۴۴۲). *دراسة الاستعارات المفهومية القائمة علی المخططی الکتب العربیة فی المرحلة الثانویة الأولى. دراسات فی تعلیم اللغة العربیة وتعلیمها*، ۱۵ (۱)، ۱۳۸-۱۲۱. Doi: <https://doi.org/10.22099/jsatl.2021.38442.1111>

کوچش، زولتن. (۱۴۰۲). *مقدمه‌ای کاربردی بر استعاره*. مترجم شیرین پورابراهیم. چاپ چهارم. تهران: نشر عروج.

لیکاف، جرج و جانسون، مارک. (۱۴۰۱). *استعاره‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم*. مترجم هاجر آقابراهیمی. چاپ چهارم. تهران: نشر علم.

محبی، گل افروز و نوزانی، رحمان. (۱۴۰۳). نقش یادگفتن در شکل‌گیری هویت‌های اجتماعی و فرهنگی (مطالعه موردی: دعای پنجم صحیفه سجادیه). *دو فصلنامه علمی-پژوهشی*

دعاپژوهی، ۴(۷)، ۱-۱۹. Doi: [10.22084/dua.2024.29762.1094](https://doi.org/10.22084/dua.2024.29762.1094)

نبی‌نیا، پانته‌آ. (۱۴۰۱). *نگاهی بر زبان‌شناسی، مکاتب و کاربردها*. چاپ اول. تهران: نشر سنجاق.
نجفی، ابوالحسن. (۱۳۷۱). *مبانی زبان‌شناسی و کاربرد آن در زبان فارسی*. چاپ اول. تهران: نشر نیلوفر.
هاوکس، ترنس. (۱۴۰۰). *استعاره*. مترجم فرزانه طاهری. چاپ هشتم. تهران: نشر مرکز.
یارمحمدی، لطف‌الله. (۱۳۷۲). *شانزده مقاله در زبان‌شناسی کاربردی و ترجمه*. چاپ اول. شیراز: نشر نوید.

یگانه، فاطمه و افراشی، آزیتا. (۱۳۹۵). *استعاره‌های جهتی در قرآن با رویکرد شناختی*. *فصلنامه*

جستارهای زبانی، ۷(۵)، ۱۹۳-۲۱۶. Url: <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-6787-fa.html>

English References

Antonia, A. (1993). On translation metaphor. *les presses iuniversite de Montral*, Vol. 38, No. 3, Pp: 480-490.

Translated References to English

- Afrashi, A. (2017). *Metaphor and cognition*. Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Amid, H. (2001). *Persian wedding feast*. Tehran: American Publications. [In Persian]
- Al Baalbaki, R. (2007). *The Arabic-Persian dictionary*. Translator Mohammad Moghaddas. First edition. Tehran: Amir Kabir Publications. [In Arabic]
- Ansarian, H. (2012). *Sahifah Sajjadiyah (Collection of prayers of Imam Sajjad, peace be upon him)*. Second edition. Tehran: Publications of the Quran Publishing Center of the Islamic Republic of Iran. [In Persian]
- Ayati, A. M. (1994). *Safiha Sajjadiyeh*. First edition. Tehran: Soroush Publications. [In Persian]

- Barati, M. (2018). Evaluation of Conceptual Metaphor Theory. *Journal of Linguistic and Rhetorical Studies*, Vol. 8, No. 16, Pp. 51-84. Doi: [10.22075/jlrs.2018.11867.1054](https://doi.org/10.22075/jlrs.2018.11867.1054) [In Persian]
- Dashti, M. (2014). *Nahj al-Balagha*. Second edition. Tehran: Payam Adalat Publishing. [In Persian]
- Eco, U., Reddy, M. and Lakoff, G. (2012). *Metaphor: the basis of thinking and a tool for creating beauty*. Translator Farhad Sasani. Tehran: Surah Mehr Publications. [In Persian]
- Hawkes, T. (2021). *Metaphor*. Translator Farzana Taheri. Eighth edition. Tehran: Center Publications. [In Persian]
- Kochesh, Z. (2024). *A practical introduction to metaphor*. Translator Shirin Purabrahim. Fourth edition. Tehran: Arouj Publishing. [In Persian]
- Lakoff, G. and Johnson, M. (2023). *Metaphors we live by*. Translator Hajar Agha Ebrahimi. Fourth edition. Tehran: Elm Publications. [In Persian]
- Mohebbi, G. A. and Noozani, R. (2025). The Role of Counter-Discourse in the Formation of Social and Cultural Identities (Case Study: The Fifth Prayer of Sahifa Sajjadiyeh). *Journal of Prayer Research*, Vol. 4, No. 7, Pp: 1-19. Doi: [10.22084/dua.2024.29762.1094](https://doi.org/10.22084/dua.2024.29762.1094) [In Persian]
- Nabi Iyan, Panthe A. (2023). *A Look at Linguistics, Schiils and Applicationa*, First Edition. Tehran: Sanjagh Publishing [In Persian]
- Najafi, A. (1993). *The basics of linguistics and its application in Persian language*. First edition. Tehran: Niloofar Publishing [In Persian]
- Pourebrahin, Sh. (2017). Personification of Abstract Concepts in Quran Language: A Cognitive Approach. *Linguistic Research in The Holy Quran*, Vol. 6, No. 1, Pp: 177-188. Doi: [10.22108/nrgs.2017.21529](https://doi.org/10.22108/nrgs.2017.21529)
- Ghalandarzahi, M. R. and Rushenfer, K. (2024). Examining Conceptual Metaphors of the Foundation Schema in Middle School Arabic Textbooks. *Studies in Arabic Teaching and Learning*, Vol1. 5, No. 1, Pp: 121-138. [In Persian]
- Rasekh Muhannad, M. (2016). *Dramadi bar zabanshanasi shanakhti: theory and concepts. What's wrong with you?.* Tehran: Smt Publishing. [In Persian]
- Safavi, C. (2023). *What does it mean? What did you do?.* Tehran: Surah Mihr Publications. [In Persian]
- Shadman, Y., Ahmadi, Mohammad Nabi. and Malikian, S. (2021). The Role of Conceptual Metaphors in the Translation of Sahifa Sajadieh From the Linguistics Perspective and the Model of Lakoff and Johnson. *Tranlation*

Researches in the Arabic Language and Literature, Vol. 11, No. 24, Pp: 121-144. Doi: <https://doi.org/10.22054/rctall.2020.54612.1500> [In Persian]

Taylor, J. R. and Little moor, J. (2017). *Handbook of Cognitive Linguistics by Wajihe Farashi and Najmeh Farashi*. First Edition carpet. Tehran: Nashr Nevise Parsi. [In Persian]

Tavakolnia, Maryam; Mirhosseini, Yahya; Hasomi, Valiollah; Mousavi befoei, Mohammad. (2018). The Function of Conceptual Metaphors In explaining the concept of "God" in Nahj al-Balagha. *Journal of NahjolBalagha*, Vol. 17, No. 3, Pp: 171-189. [In Persian]

Yaganeh, F. and Afrashi, A. (2015). Orientational Metaphors in Quran: A Cognitive Semantic Approach. *Language Related Research*, Vol. 7, No. 5, Pp: 193-216. Url: <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-6787-fa.html> [In Persian]

Yar Mohammadi, L. (1993). *Sixteen Articles in Applied Linguistics and Translation*. first Editon. Shiraz: Nashr Navid. [In Persian]

استناد به این مقاله: مومنی، پرستو، نورسیده، علی اکبر، میراحمدی، سید رضا. (۱۴۰۴). بررسی معادل‌یابی استعاره‌های مفهومی صحیفه سجادیه در بستر مبدأگرایی و مقصدگرایی (مطالعه موردی: ترجمه انصاریان و آیتی). *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۵ (۳۲)، ۳۵-۶۸. doi: 10.22054/RCTALL.2025.84255.1784

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.